



Innst. S. nr. 177

(2004-2005)

Innstilling til Stortinget fra kontroll- og konstitusjonskomiteen

Dokument nr. 13 (2004-2005)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget)

Til Stortinget

1. OVERSIKT OVER UTVALGETS VIRKSOMHET I 2004

Også i 2004 har informasjons- og kommunikasjonsutviklingen preget kontrollvirksomheten. Den stadige utviklingen av kommunikasjonsmåter og kommunikasjonskanaler medfører at tjenestenes metodebruk, og ønsker om metodebruk, endres. Dette er noe som også reiser nye rettslige problemstillinger knyttet til grunnleggende spørsmål om legalitet. Utviklingen i tjenestene preges også i stadig sterkere grad av det internasjonale kontraterrorarbeidet. Organisatoriske endringer, omprioritering av ressurser og implementering av nye typer kompetanse, gir seg etter hvert klarere utslag i tjenestenes operative virksomhet og produksjon.

En viktig sak i utvalgets kontroll med Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) i 2004 har dreid seg om undersøkelser av tjenestens innhenting av fortegnelser over utenlandske studenter ved enkelte sentrale utdanningsinstitusjoner. Dette skjedde som ledd i tjenestens arbeid for å forebygge spredning av masseødeleggelsesvåpen/-teknologi, og var en del av en aktivitet i PST kalt Prevent. En annen større sak i kontrollarbeidet har vært en undersøkelse av sider ved PSTs forebyggende arbeid relatert til politisk ekstremisme.

I kontrollen med Nasjonal Sikkerhetsmyndighet (NSM) har utvalget lagt større vekt enn tidligere på arkivinspeksjoner. Arbeidet med å utvikle inspeksjonsprosedyrer for tjenestens sentrale klarerings-

register og saksbehandlingsverktøy er fullført i løpet av året.

Etterretningstjenestens elektroniske informasjonsinnsamling representerer en kontinuerlig utfordring kontrollmessig. Utvikling og bearbeiding av kontrollprosedyrer preget kontrollvirksomheten også i 2004.

Det har ikke forekommet problemer i samarbeidsforholdet med noen av tjenestene. Det er utvalgets vurdering at tjenestene i dag gjennomgående har en konstruktiv holdning til kontroll som kjennetegnes ved en profesjonell innstilling, og ved at tjenestene anser det å være i egen interesse å sørge for at utvalget gis informasjon om forhold som kan være av kontrollmessig relevans.

Utvalgets meldinger til Stortinget inneholder ingen graderte opplysninger.

Bestemmelsene om inspeksjonshyppighet og inspeksjonssteder i kontrollinstruksen § 11 nr. 2 er overholdt. Utvalget har foretatt totalt 22 inspeksjoner, seks i Den sentrale enhet i PST (DSE), fire i NSM, og to i Etterretningstjenesten sentralt. Det er avholdt 10 inspeksjoner av ytre ledd i tjenestene. På flere av inspeksjonene har utvalgets teknisk sakkyndige deltatt. Med deler av utvalget er det i tillegg gjennomført tre møter i DSE, tre møter i Etterretningstjenesten sentralt, og to møter i NSM. Det er foretatt inspeksjonsreiser til Ålesund, Svalbard, Øst-Finnmark og Rena. På reisene er det foretatt inspeksjon av regionale og lokale ledd innenfor de tre tjenestene.

Utvalget har i løpet av året hatt 18 interne arbeidsmøter.

Utvalget har mottatt 17 klager i 2004, mot 22 i 2003. 12 av klagenes rettelse seg mot PST, 4 mot Nasjonal Sikkerhetsmyndighet og to mot Etterretningstjenesten. I tillegg til klagenes mottok utvalget også i 2004 enkelte rene innsynsbegjæringer som rutinemessig ble avvist. Ingen av klagesakene som ble avsluttet i 2004 ledet til kritikk. Utvalget har i løpet av 2004 opprettet 7 saker av eget tiltak.

I løpet av året har det vært gjennomført orienteringsmøter med ulike myndigheter utenfor tjenestene. I forbindelse med inspeksjon av PST-enheten hos sysselmannen på Svalbard, fikk utvalget en omvisning på Svalbard Satellittstasjon og en orientering om virksomheten der. Det har vært avholdt orienteringsmøter med Justisdepartementet om departementets arbeid med Politimetodeutvalgets innstilling og Politiregisterutvalgets innstilling. Utvalget har hatt møte med Koordineringsutvalget for etterretnings- og sikkerhetstjenestene (KRU) med sikte på avklaring av innsynsspørsmål og KRUs stilling i forhold til utvalgets kontrollområde. Det har videre vært avholdt et internseminar med en forsker fra Norsk Utenrikspolitisk Institutt.

Utvalget har besøkt Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg, det belgiske parlamentets kontrollutvalg i Brussel, samt møtt representanter for EU-kommisjonen som arbeider med etterretnings- og politisamarbeid i forhold til kontraterror. Utvalgets leder har deltatt på et seminar i Bucuresti om parlamentarisk kontroll med sikkerhets- og etterretningstjenester hvor det fra norsk side ble gitt en orientering om den norske kontrollordningen og de erfaringer som er høstet. Videre ga utvalgets nestleder en orientering om den norske kontrollordningen for Riksdagens konstitusjonsutskott på et seminar arrangert av kontroll- og konstitusjonskomiteen i oktober 2004.

Som det har fremgått av tidligere årsmeldinger har det vært et samarbeid mellom "Geneva Centre for Democratic Control of Armed Forces" (DCAF) og utvalget. Det ble blant annet avholdt et seminar i Oslo høsten 2003, hvor man drøftet mulighetene for å utarbeide en manual eller retningslinjer for kontroll med sikkerhets- og etterretningstjenestene. En tredje aktør i dette prosjektet var Menneskerettighetssenteret ved Universitetet i Durham. Resultatet fra Oslo-seminaret foreligger nå i bokform: "Making Intelligence Accountable: Legal Standards and Best Practice for Oversight of Intelligence Agencies". Boken er ment som en håndbok for de nye demokratier som arbeider med å etablere parlamentarisk kontroll med sine sikkerhets- og etterretningstjenester, men også som en målestokk for stater med etablerte kontrollsystemer. På bakgrunn av at interessen for sikkerhets- og etterretningstjenestenes metodebruk er blitt et sentralt tema i dagens debatt, kommer boken på et svært aktuelt tidspunkt. Flere vestlige land har gitt, eller er i ferd med å gi, sine EOS-tjenester fullmakt til å ta i bruk mer inngripende metoder i kontraterrorsammenheng enn det som var vanlig for bare få år tilbake. Boken vil også bli oversatt til russisk og albansk. Det vellykkete samarbeidet med "håndboken" er et insitamant for videre samarbeid.

1.1 Komiteens generelle merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Berit Brørby, Kjell Engebretsen og Jørgen Kosmo, fra Høyre, André Oktay Dahl og Martin Engeset, fra Fremskrittspartiet, Carl I. Hagen og Henrik Rød, fra Sosialistisk Venstreparti, Siri

Hall Arnøy og lederen Ågot Valle, og fra Kristelig Folkeparti, Modulf Aukan, konstaterer med tilfredshet at kontrollarbeidet også i 2004 har vært preget av et konstruktivt samarbeid mellom EOS-utvalget og de kontrollerte tjenester.

Komiteen har videre merket seg at bestemmelsene i kontrollinstruksens § 11 nr. 2 om antall årlige inspeksjoner av de ulike tjenester, er overholdt. Det er gjennomført 22 inspeksjoner hvorav 10 har funnet sted i ytre ledd, seks i PST sentralt, fire i NSM og to i Etterretningstjenesten sentralt.

Antall klagesaker gikk ned fra 22 i 2003 til 17 i 2004, og komiteen har notert seg at ingen av de ferdigbehandlede klagesakene ga grunnlag for kritikk.

Utvalget har i løpet av 2004 opprettet 7 saker av eget tiltak.

Komiteen har merket seg utvalgets påpeking av at:

"flere vestlige land har gitt eller er i ferd med å gi sine EOS-tjenester fullmakt til å ta i bruk mer inngripende metoder i kontraterrorsammenheng enn det som var vanlig for bare få år siden."

I den grad dette også gjelder norske myndigheter vil komiteen understreke betydningen av at grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper blir fulgt.

2. POLITIETS SIKKERHETSTJENESTE (PST)

Det er gjennomført 6 inspeksjoner i Den sentrale enhet (DSE) samt inspeksjon av PST-enhetene i Sunnmøre politidistrikt, på Svalbard, i Follo politidistrikt og i Øst-Finnmark. Deler av utvalget har avholdt 3 møter i DSE for å få orientering om saker og gjennomgå dokumenter.

2.1 Registreringsspørsmål

Kontrollen med arkiver og registre utgjør kjernen i den løpende inspeksjonsvirksomheten i PST. Den rutinemessige og stikkprøvebaserte kontrollen med tjenestens behandling av personopplysninger er derfor av grunnleggende betydning for å kunne vurdere på en forsvarlig måte om tjenesten i praksis overholder kravet om en individuell vurdering før opplysninger om enkeltindivider blir registrert, og at den skjønsmessige terskelen for registrering ikke legges for lavt.

Det tidligere sentrale arbeidsregister NCR er nå erstattet med et nytt arbeidsregistersystem (SMART) som gir langt bedre funksjonalitet enn hva som var tilfellet med NCR.

Det er videre i dokumentet redegjort nærmere for:

- Slettingsrutiner.
- Sanering av emnearkiver og personsaksarkiver.
- Utlevering av personopplysninger til utenlandske samarbeidende tjenester.

2.2 Innhentning av fortegnelser over utenlandske studenter - "Prevent-saken"

I februar 2004 ble det slått opp i media at PST skulle ha innhentet fortegnelser over utenlandske studenter ved flere universiteter og høyskoler, med sikte på regis-

trering og overvåking. Dette skulle ha skjedd som ledd i arbeidet for å forebygge spredning av teknologi til masseødeleggelsesvåpen. Det ble også stilt spørsmål om saken i Stortinget.

Utvalget besluttet å undersøke saken og det ble i første omgang bedt om en muntlig orientering fra tjenesten. Utvalget fant imidlertid grunn til å ta saken opp skriftlig og PST ga i svarbrev 18. mars 2004 en grundig redegjørelse om saken.

I inspeksjonsmøte i mars 2004 opplyste tjenesten at man hadde besluttet å makulere listene over utenlandsstudenter, uten å kjøre dem mot tjenestens registre først, og i inspeksjonsmøte i juni 2004 ble det opplyst at makulering var gjennomført. På utvalgets spørsmål ble det også opplyst at forespørsler som tidligere var blitt rettet til Universitetene i Tromsø og Stavanger ikke hadde gitt noe resultat. Videre ble det forsikret at det i Prevent-sammenheng ikke foregikk, eller hadde foregått, annen systematisk innhenting av fortegnelser over utenlandske studenter enn det utvalget var blitt orientert om. Tjenesten opplyste at det ikke var lagt opp til noen form for rutinemessig innmelding av navn fra utdanningsinstitusjoner, men at man baserte seg på fortsatt informasjonsarbeid og bekymringsmeldinger som måtte komme på enkeltnavn. På denne bakgrunn fant utvalget ikke grunn til å gå videre med saken overfor tjenesten.

Når det gjelder det rettslige grunnlaget for innhenting har tjenesten i henhold til politiloven § 17 b nr. 3 og 4 som en av sine oppgaver å forebygge ulovlig teknologioverføring og spredning av masseødeleggelsesvåpen, jf. også Overvåkingsinstruksen § 1. Videre skal PST i samarbeid med utlendingsmyndighetene føre "nødvendig kontroll med tilreisende og fastboende utlendinger", jf. Overvåkingsinstruksen § 4. Det kan derfor ikke være tvilsomt at tjenesten, som en del av politiet, må kunne bruke utlendingsforskriftens innhentingshjemler i sitt forebyggende arbeid på dette feltet. På den annen side vil en ukritisk bruk av hjemlene kunne reise spørsmål, ettersom det alltid må kunne kreves at PSTs innsamling av personopplysninger er grunnet på et konkret faglig behov. Det reises derfor her spørsmål ved behovet for å gå så bredt til verks som det ble gjort, på et helt generelt grunnlag. Svaret på dette spørsmålet beror på flere forhold, bl.a. måten opplysningene var tenkt behandlet på og hvordan de faktisk ble behandlet.

På bakgrunn av PSTs opplysning om at samtlige fortegnelser ble makulert uten kontroll mot egne registre, fant utvalget ikke grunnlag for å uttale kritikk mot tjenesten. Tjenesten burde ha presisert overfor institusjonene at man ikke ønsket navn, når man kun hadde behov for tallopplysninger. Saksgangen gir imidlertid inntrykk av at unnlattelsen av å gjøre dette skyldtes en viss mangel på bevissthet omkring hva man egentlig gjorde, da nye forespørsler ble rettet til universitetene med henvisning til utlendingsloven. På dette punktet har PST tatt en viss selvkritikk i brevet til utvalget.

Utvalget vil fortsatt holde seg orientert om PSTs forebyggende arbeid opp mot universiteter og høyskoler på dette feltet.

2.3 Politisk ekstremisme

En sentral instruksfestet oppgave for PST er å forebygge politisk motivert vold og sabotasje. Som ledd i dette arbeidet følger PST med på organisasjoner og grupperinger som på politisk grunnlag bruker, truer med, eller støtter bruk av voldelige virkemidler. Det er i dag særlig høyreekstremer organisasjoner som står i fokus. PST følger imidlertid også med på enkelte "voldelige autonome grupper" med "antifascistisk, anarkistisk og antikapitalistisk ideologi", jf. tjenestens ugraderte trusselvurdering for 2005.

Det er videre i dokumentet redegjort nærmere for:

- Voldelige autonome grupper.
- Høyreekstremer organisasjoner.

2.4 Forholdet til Økokrim

Økokrim er et statsadvokatembete, og utvalget kan etter kontrollloven ikke føre kontroll med overordnet påtalemyndighet. Utvalget bemerket i årsmeldingen for 2003, i forbindelse med at etterforskningen av Krekar-saken i 2003 ble overført fra PST til Økokrim, at en eventuell utvikling i retning flere slike saker, kunne tilsi at forholdet til utvalgets kontroll ble gjort til gjenstand for en bredere utredning.

Det har i 2004 ikke forekommet tilfeller hvor saker er overført fra PST til Økokrim. Utvalget er heller ikke kjent med at saker innenfor EOS-området har vært lagt til Økokrim direkte.

2.5 Politimetodeutvalgets innstilling

Politimetodeutvalget avga i 2004 utredningen NOU 2004:6 Mellom effektivitet og personvern - politimetoder i forebyggende øyemed, hvor det ble foreslått at en rekke metoder som hittil har vært forbeholdt politiets etterforskning av straffbare handlinger (som kommunikasjonskontroll, hemmelig ransaking og utlevering av trafikkdata), også skal kunne benyttes i politiets forebyggende kriminalitetsbekjempelse.

Forslagene gjelder for politiet generelt, men med enkelte særregler for PST, da denne tjenesten primært driver forebyggende virksomhet. Dersom forslagene vedtas, er det sannsynlig at PSTs metodebruk vil øke betydelig, noe som igjen vil kunne få stor innvirkning på utvalgets kontroll. Utvalget har påpekt i sin høringsuttalelse til innstillingen at Metodeutvalgets forutsetninger legger et betydelig ansvar på den eksterne kontrollen i EOS-utvalget (og i kommunikasjonskontrollutvalget for så vidt gjelder det øvrige politiet), og at slik kontroll vil være ressurskrevende. Utvalget ga uttrykk for at spørsmål knyttet til ekstern kontroll burde gjøres til gjenstand for en noe mer inngående vurdering i det videre lovgivningsarbeidet.

2.6 Klagesaker

Utvalget har i 2004 mottatt 12 klager fra enkeltpersoner rettet mot PST, mot 19 i 2003. Samtlige saker er undersøkt sentralt i DSE, og i lokale ledd der utvalget har funnet grunn til det. Det er ikke uttalt kritikk i noen av sakene.

Det redegjøres her for en klagesak, som var svært arbeidskrevende for utvalget. Klagen var rettet mot alle tre tjenester, men de mest konkrete anklagene var rettet mot PST. Klageren mistenkte at tjenestene, ved bruk av ulovlige metoder og uten formell godkjenning, drev kartlegging av hans privatliv og yrkesutøvelse. De relativt omfattende undersøkelsene som utvalget foretok avdekket ingen ulovlige eller kritikkverdige forhold, og saken ble avsluttet med et brev til klageren om dette resultatet. Saken er et eksempel på at det kan bli lagt betydelige ressurser i undersøkelsene av klagesaker, selv om hensynet til personvern og graderingsproblematikk fører til at både begrunnelsen til klageren og eventuell omtale av saken må bli kortfattet.

2.7 Komiteens merknader

Komiteen viser til at kontroll med arkiver og registre har vært prioritert i utvalgets arbeid. Komiteen vil understreke betydningen av at tjenesten behandler personopplysninger i tråd med gjeldende regelverk og er enig med utvalget i at denne delen av virksomheten vies særskilt oppmerksomhet.

Komiteen har notert at PST har erstattet sitt tidligere arbeidsregister, NCR, med et nytt system, SMART, og er tilfreds med at utvalget vil se på oppfølgingen av dette som ledd i kontrollarbeidet. Gode rutiner for sletting av personopplysninger, oppfølging av krav om skriftlige begrunnelse for å beholde opplysninger m.v., er avgjørende forutsetninger for å sikre den enkeltes rettigheter.

Komiteen vil understreke betydningen av sporbarhet i systemet. I forhold til utveksling av informasjon med fremmede stater konstaterer komiteen at utvalget opplyser at rimelige krav til notoritet og etterprøvbare beslutninger om utlevering av informasjon, synes å være tilfredsstillende.

Komiteen har merket seg at PST har konsentrert store deler av kontraterror-arbeidet om islamistiske fundamentalistiske miljøer fordi disse anses å kunne fungere som arenaer for rekruttering til terrorrelaterte aktiviteter. Komiteen vil i den sammenheng slutte seg til utvalgets understreking av betydningen av "å stille de samme krav til grundighet og kritisk innstilling hva enten undersøkelsene gjelder personer av utenlandsk opprinnelse eller etniske nordmenn".

Politiets sikkerhetstjeneste har nedlagt betydelig arbeid i forebyggende arbeid ved universiteter og høyskoler. Komiteen har notert at utvalget vil holde seg orientert om dette arbeidet.

Komiteen har videre merket seg at PST i sitt brev til utvalget den 18. mars 2004 uttrykker forståelse for at innhenting av samlelister over utenlandske studenter utilsiktet kan virke stigmatiserende på det utenlandske studentmiljøet. Komiteen registrerer at PST av denne grunn legger vekt på at den bearbeidingstiden som går mellom innhenting av informasjon og registrering av relevant informasjon skal være kortest mulig, og at de innhentede listene over utenlandske studenter ble makulert uten at disse var kjørt mot tjenestens registre. PST har på denne måten skaffet seg statistisk bakgrunnsmateriale, men vil ikke basere seg

på rutinemessig innhenting av informasjon om alle utenlandske studenter. Komiteen ser positivt på at PST her for fremtiden har valgt en arbeidsform der en unngår å bidra til stigmatisering av utenlandske studenter som gruppe.

Komiteen viser til utvalgets vurderinger i tilknytning til overføringen av Krekar-saken fra PST til Økokrim i 2003. Overføringen hadde som konsekvens at saken falt utenfor utvalgets kontrollområde. Komiteen registrerer at det i løpet av 2004 ikke er overført nye saker direkte fra PST til Økokrim eller at saker under EOS-utvalgets arbeidsområde er lagt direkte til Økokrim.

Komiteen konstaterer at antall klagesaker er redusert fra 19 i 2003 til 12 i 2004, og sier seg tilfreds med at utvalget ikke har funnet grunnlag for kritikk i noen av sakene.

3. NASJONAL SIKKERHETSMYNDIGHET (NSM)

Det er gjennomført 4 inspeksjoner i NSM samt inspeksjon av personellsikkerhetstjenesten ved følgende klareringsmyndigheter: Politidirektoratet, Kystverket, Forsvarets Sikkerhetsavdeling og Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Med deler av utvalget er det avholdt 2 møter i NSM.

Forsvarets Sikkerhetsavdeling (FSA) er pr. i dag den største klareringsmyndigheten, med anslagsvis 20 000 klareringsavgjørelser årlig. Dette får konsekvenser for utvalgets inspeksjonsvirksomhet. Utvalget ser enkelte ganger markerte variasjoner når det gjelder de vurderinger som gjøres hos ulike etater og myndigheter for behovet for klarering. Det tilligger ikke utvalget å foreta vurderinger av klareringsbehov på et overordnet nivå. Utvalget påpeker at dersom krav om klarering ikke beror på en gjennomtenkt og oppdatert vurdering, kan det føre til at enkeltdividene ikke får, eller mister en stilling, selv om behov for klarering reelt sett ikke er til stede. Krav om oppdatert vurdering av klareringsbehov vil også i stor grad fjerne muligheten for å benytte klareringsinstituttet for vandelskontroll. Problemstillinger knyttet til klareringsbehov er drøftet i en rapport avgitt mars 2004 fra en arbeidsgruppe i Forsvarsdepartementet, som så på behovet for endringer i sikkerhetsloven for å styrke rettssikkerheten i klareringsprosessen.

3.1 Enkelte saksbehandlingsspørsmål

Utvalget har tidligere omtalt ulike problemstillinger knyttet til praktisering av innsyn i klareringssaker. Problemstillinger har oppstått fordi forvaltningslovens bestemmelser om enkeltvedtak ikke gjelder på sikkerhetslovens område, og sikkerhetsloven inneholder ikke selv regler om innsyn. En annen problemstilling utvalget vurderte å ta opp gjaldt forholdet til meroffentlighetsprinsippet. Utvalgets erfaring var at klareringsmyndighetene gir innsyn i opplysninger parten etter instruksverket har rett til å få se, men at det for øvrig gjennomgående ikke gis innsyn, heller ikke i opplysninger som klareringsmyndighetene har adgang til å gi

innsyn i, ut fra en skjønnsmessig vurdering. Utvalget unnlot å ta opp problemstillingen da Forsvarsdepartementet nedsatte den foran nevnte arbeidsgruppen, som bl.a. hadde i mandat å fremme forslag til regler om innsynsrett i klareringssaker. I arbeidsgruppens rapport ble spørsmål om meroffentlighet ikke nærmere omtalt. I en uttalelse til Forsvarsdepartementet om innstillingen fant derfor utvalget grunn til å gjøre oppmerksom på problemstillingen.

Sikkerhetssamtaler benyttes i økende grad av klareringsmyndighetene og utvalget redegjør for den økende bruken av audiovisuelle opptak i denne forbindelse. Opptakene har til formål å sikre notoritet og bidra til en forsvarlig saksutredning, samt bedre muligheten for etterprøving f.eks. i forbindelse med klage. Det har ikke vært praktisert å gi innsyn i opptakene. Utvalget har ikke hatt til behandling noen enkeltsak hvor det er begjært innsyn i slike opptak, men vil nå få innvirkning også på utvalgets undersøkelse av klagesaker. Både økt bruk av sikkerhetssamtaler og bruk av audiovisuelle opptak har sitt grunnlag i anbefalinger i NSMs håndbok for klareringsmyndighetene. I innstillingen fra den nevnte arbeidsgruppen er denne praksisen, herunder unntak fra innsynsrett i opptakene, foreslått regelfestet. I uttalelsen til departementet fant utvalget grunn til å kommentere også dette konkrete innsynsspørsmålet. Det inntrykket klareringsmyndighetene gjennom sikkerhetssamtalen danner seg av partens sikkerhetsmessige skikkethet, vil ofte være utslagsgivende i saker hvor det er nødvendig å avklare tvil. Derfor kan det etter omstendighetene være nødvendig for en forsvarlig kontroll at utvalget ser gjennom opptaket.

3.2 Likebehandlingsprinsippet i klareringssaker

Utvalget har gjennom inspeksjonsvirksomheten i 2004 tatt opp tre saker som har reist spørsmål i tilknytning til kravet om likebehandling og ensartet praksis. Den ene saken gjaldt en klageavgjørelse av Forsvarsdepartementet som kunne gi inntrykk av at parten var blitt behandlet noe gunstigere enn det som ut fra utvalgets erfaring ellers var praksis hos klareringsmyndighetene, ved tilbakeholdelse av sikkerhetsrelevant informasjon. De to andre sakene gjaldt klareringsavgjørelser truffet av Politidirektoratet, der man kunne få inntrykk av at opplysninger om mulige straffbare forhold ikke var blitt undersøkt i forbindelse med klarering av to polititjenestemenn.

Utvalget redegjør nærmere for sitt arbeid i forbindelse med VDI (Varslingssystem for Digital Infrastruktur) og monitoringsvirksomheten i NSM.

Det er i dokumentet videre redegjort nærmere for utvalgets inspeksjoner av personellsikkerhetstjenesten ved Politidirektoratet, Kystverket, Forsvarets Sikkerhetsavdeling, Fylkesmannen i Oslo og Akershus samt etterretnings- og sikkerhetsfunksjonene ved Rena Leir.

Utvalget har mottatt fire klager på avgjørelser om sikkerhetsklarering. Ingen av sakene har gitt grunnlag for kritikk fra utvalgets side.

Utvalget redegjorde i årsmeldingen for 2002 for sin avsluttende behandling av en klagesak om tilbakekall

av sikkerhetsklarering til en sivilt ansatt i det som da het Forsvarets Overkommando. Utvalget mottok i juni 2004 en ny klage fra vedkommendes advokat, som retter seg mot Forsvarsdepartementets oppfølging av saken etter behandlingen i Stortinget i 2003. Klagen ble i samråd med advokaten og klageren, stilt i bero i påvente av ytterligere dokumentasjon. Det er først nylig varslet at dokumentasjon vil bli innsendt, og saken har således ikke vært undergitt noen behandling av utvalget i 2004. Hvorvidt det ut fra utvalgets mandat er grunnlag for å ta saken opp til nærmere undersøkelse, vil først kunne bli endelig vurdert når dokumentasjonen foreligger.

3.3 Komiteens merknader

Komiteen viser til den sentrale klareringsoppgave Forsvarets sikkerhetsavdeling er tillagt etter opprettelsen av NSM som eget sivilt direktorat. Komiteen deler utvalgets vurdering av at kontroll av et antall klareringsavgjørelser på ca. 20 000 i året må få konsekvenser for utvalgets virksomhet og sier seg tilfreds med at dette arbeidsfeltet vil bli prioritert i 2005.

Spørsmål i tilknytning til innsyn i egen klareringssak har vært et tilbakevendende tema i utvalgets årsrapporter. Komiteen viser til at utvalgets erfaring er at klareringsmyndighetene gir innsyn i opplysninger parten etter instruksverket har en ubetinget rett til å se, men at man for øvrig er restriktiv, og da også med opplysninger som det etter regelverket er adgang til å gi innsyn i.

Komiteen anser spørsmålet om innsyn for å være av stor betydning, og vil understreke viktigheten av at retten til innsyn bare blir begrenset når det er nødvendig av hensyn til vitale interesser.

Komiteen har merket seg bruken av audiovisuelle opptak av sikkerhetssamtaler og er tilfreds med at utvalget vil foreta en vurdering av bruken av dette virkemidlet.

Komiteen finner det ikke hensiktsmessig å gå nærmere inn i de enkeltsaker fra Forsvarsdepartementet og Politidirektoratet som er omtalt i årsmeldingen, men gir tilslutning til utvalgets vurdering av egen rolle i forbindelse med sakene.

Komiteen konstaterer at ingen av de fire klagesakene på avgjørelser om klarering ga grunnlag for kritikk mot klareringsmyndigheten fra utvalgets side.

4. ETTERRETNINGSTJENESTEN

Utvalget har gjennomført to inspeksjoner i Etterretningstjenesten sentralt samt inspeksjon av Etterretningstjenestens element FSTK. Med deler av utvalget er det i løpet av året avholdt tre møter i Etterretningstjenesten sentralt. Når det gjelder orienteringen om virksomheten ved Svalbard Satellittstasjon så er dette referert nærmere om under punktet om Politiets sikkerhetstjeneste (PST).

Det har innkommet to klager på etterretningstjenesten. Disse ga ikke grunnlag for kritikk.

Kontrollen har ikke vært preget av større enkeltsaker.

4.1 Tjenestens elektroniske informasjonsinnsamling

Kontroll med Etterretningstjenesten som i hovedsak har konsentrert seg om tjenestens elektroniske informasjonsinnsamling, har ikke avdekket tilfeller hvor forbudet mot innsamling mot norske objekter har vært overtrådt. Det er heller ikke for øvrig funnet kritikkverdige forhold. Tjenesten understreker at den i henhold til sitt oppdrag ikke driver noen elektronisk informasjonsinnsamling rettet mot personer som er bosatt i Norge. Utvalget har tatt opp enkelte rettslige spørsmål i tilknytning til den teknologistyrte metodeutviklingen som pågår.

4.2 Politisk godkjenning av prosjekter og metoder

Etterretningstjenesten har tradisjonelt basert sin operative virksomhet på politisk godkjenning. Tjenesten anser at rapportering som nevnt medfører politisk godkjenning såfremt statsråd eller departement ikke signaliserer det motsatte. Kriteriet politisk godkjenning er av betydning i det kontrollarbeidet utvalget er pålagt.

4.3 Utforming av begrunnelse i klager på Etterretningstjenesten

Antall klager som retter seg mot Etterretningstjenesten er svært lavt. Når det mottas klager aktualiseres spørsmålet om hvilken begrunnelse som kan gis om resultatet av undersøkelsene. Dette har utvalget tatt opp med Etterretningstjenesten. I sitt svar ga tjenesten uttrykk for at det ikke bør benyttes formuleringer som bekrefter eller avkrefter om en klager er registrert i tjenestens arkiv. En bekjentgjøring vil kunne ha en meget negativ innvirkning på tjenestens forhold til samarbeidende tjenester, og dens evne til å ivareta lovpålagte oppgaver, jf. Etterretningsinstruksen §§ 5 og 16. Utvalget kom til at det ville være riktig å følge samme praksis som overfor PST

4.4 Komiteens merknader

Når det gjelder innsamling av elektronisk informasjon, har det viktigste punktet i EOS-utvalgets kontroll bestått i å forsikre seg om at det ikke foretas innsamling mot norske objekter. Komiteen er tilfreds med at kontrollen ikke har avdekket brudd på dette forbudet, og har merket seg at enkelte rettslige spørsmål i tilknytning til den teknologistyrte metodeutvikling fortsatt pågår.

Komiteen vil understreke betydningen av at praksisen med politisk godkjenning av E-tjenestens operative virksomhet videreføres.

5. GENERELT OM KONTROLLVIRKSOMHETEN

5.1 Utvalgets sekretariat - omorganisering og arbeidsordning

I fjorårets melding ble det redegjort for behovet for å ansette en juridisk sekretær i full stilling i utvalget fra 2005, til erstatning for den ekstra sekretærstillingen på 20 PST som var utlånt fra sivilombudsmannen. Utval-

get rettet 8. november 2004 en henvendelse til Presidetskapet vedrørende behovet for en heltidsansatt juridisk sekretær i utvalget samt at ordning med at sekretariatslederen var tilknyttet sivilombudsmannen ikke lengre var hensiktsmessig. Ved budsjettbehandlingen ble begge stillingsopprettelsene godkjent. Stilling som juridisk sekretær ble utlyst i november 2004 og ny sekretær tiltrådte 7. februar 2005. Utvalget har nå fått etablert et selvstendig sekretariat hvor formålet er å øke kvaliteten i gjennomføringen av utvalgets inspeksjoner, og optimalisere bruken av utvalgsmedlemmenes tid og kompetanse.

5.2 Koordinerings- og rådgivningsutvalget for etterretnings- og sikkerhetstjenestene (KRU)

Det er avholdt et orienteringsmøte mellom KRU og utvalget hvor det ble orientering om KRUs virksomhet, etter at KRU i 2003 bl.a. fikk et permanent sekretariat som ledd i arbeidet med å styrke koordinering og synergier mellom EOS-tjenestene. En foranledning var også at utvalget hadde bedt en av tjenestene om innsyn i et dokument som var utarbeidet på oppdrag fra KRU, men som befant seg i tjenestens arkiv. Tjenesten hadde forespurt KRU, som i utgangspunktet mente at "KRU-dokumenter" faller utenfor utvalgets innsynsrett fordi KRU er et fellesorgan for departementene, og som sådan utenfor kontrollområdet. Også innsynsspørsmålet ble diskutert i møtet med KRU. Utvalget tok opp disse problemstillingene i brev 3. mai 2004 med KRU, ved lederen, assisterende departementsråd i Justisdepartementet. I brev 8. desember 2004 opplyste KRU at saken var oversendt Justisdepartementets lovavdeling til uttalelse. Saken er derfor ikke avsluttet.

6. ADMINISTRATIVE FORHOLD

Utvalgets utgifter i 2004 har vært kr 3 280 606, mot budsjett på kr 3700000. Ordningen med ekstra sekretærbistand fra sivilombudsmannen er avvirket. (se avsnittet Generelt om kontrollvirksomheten).

Utvalget har i dag følgende sammensetning (funksjonsperiodens utløp er angitt i kolonnen til høyre):

Leif Mevik, Oslo, leder	31. des. 2005
Svein Grønnern, Oslo, nestleder	30. juni 2006
Stein Ørnhoi, Tvedestrand	30. juni 2009
Agnes Reiten, Torvikbukta	30. juni 2006
Kjersti Graver, Bærum	30. juni 2009
Mary Kvidal, Malvik	30. juni 2006
Trygve Harvold, Asker	30. juni 2006

7. KOMITEENS AVSLUTTENDE MERKNADER

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Kristelig Folkeparti, vil fremheve at dagens EOS-utvalg blant annet ble opprettet som en følge av konklusjonene til den stortingsoppnevnte kommisjonen (Lund-kommisjonen) som gransket

påstander om ulovlig overvåkning av norske borgere etter 1945, jf. Dokument nr. 15 (1995-1996) og Innst. S. nr. 240 (1996-1997). Kommisjonens rapport konkluderte med at ulovlig overvåkning hadde forekommet. Kommisjonens mandat var imidlertid ikke å konkludere i enkeltsaker. Senere fikk enkeltpersoner med hjemmel i innsynsloven rett til å søke innsyn i opplysning om vedkommende var registrert i overvåkningspolitiets arkiver og registre.

Flertallet vil påpeke at Stortingets behandling av rapporten fra Lund-kommisjonen, innsynsloven og opprettelsen av EOS-utvalget ikke resulterte i noen direkte offentlig beklagelse overfor dem som var blitt ulovlig overvåket av staten.

Flertallet peker på at tidligere ulovlig overvåkning av enkeltpersoner fortløpende avdekkes i forbindelse med innsynsutvalgets behandling av de sakene det er gitt innsyn i. Innsynsutvalget kan opplyse at hele 228 innsynssaker til nå har resultert i erstatning pga. ulovlig overvåkning.

Flertallet viser til at justisminister Odd Einar Dørum i brev til Organisasjonen mot politisk overvåkning på vegne av Justisdepartementet har gitt en beklagelse overfor de som ble urettmessig overvåket:

"På vegne av departementet ønsker jeg å uttrykke en beklagelse overfor de personer som tidligere har vært urettmessig overvåket av Politiets overvåkningstjeneste."

Flertallet viser til justisministerens uttalelse og vil på samme måte uttrykke en beklagelse overfor dem som urettmessig ble utsatt for overvåkning.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti, vil på denne bakgrunn fremme følgende forslag:

"Stortinget ønsker å uttrykke en beklagelse overfor de personer som tidligere har vært urettmessig overvåket av Politiets overvåkningstjeneste, slik det ble avdekket av Lund-kommisjonen."

Komiteens medlemmer fra Høyre og Fremskrittspartiet vise til at når justisminister Odd Einar Dørum, på vegne av Justisdepartementet som ansvarlig for Politiets sikkerhetstjeneste (tidligere Politiets overvåkningstjeneste), tidligere har gitt uttrykk for en beklagelse overfor de personer som tidligere har vært urettmessig overvåket, vil disse medlemmer anse dette som tilstrekkelig. Disse medlemmer finner på denne bakgrunn ikke behov for å støtte at Stortinget skal komme med en egen beklagelse.

8. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til dokumentet og til det som står foran, og rår Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I

Stortinget ønsker å uttrykke en beklagelse overfor de personer som tidligere har vært urettmessig overvåket av Politiets overvåkningstjeneste, slik det ble avdekket av Lund-kommisjonen.

II

Dokument nr. 13 (2004-2005) - årsmelding til Stortinget fra Stortingets kontrollutvalg for etterretnings-, overvåkings- og sikkerhetstjeneste (EOS-utvalget) - vedlegges protokollen.

Oslo, i kontroll- og konstitusjonskomiteen, den 10. mai 2005

Ågot Valle
leder

Kjell Engebretsen
ordfører

